

לספירה. צעד אדם צעד אחד ברנול - והרי זו פעם
אחת. צעד שני צעדי רנול - והרי אלו שתי פעמים.
כלומר: משנ הרנול הנשלחת לפנים לצעדה - מתחיל
מספר הפעמים. והיא הדין במישור פתח שצמח. כאן
הקשר עם פעימת הלב. קצב הפעימה הוא הניח
את אחת ההודמניות הקדומות ביותר לספירה. דפק
דפיקה - והרי זו פעם אחת. דפק שני דפיקות - והרי אלו
שתי פעמים. השם פעם ששורשו פעם, ויטודו בפעימות הלב.
הפך, אפוא, גם לסימן של ספירה.

אבא בנדויד

אימתי "אני יודע" ואימתי "יודע אני"?

מאמר ששמו כשם הזה הראיתי לפני שנים רבות לעורך
של אחד העיתונים החשובים בארץ. האיש הגב במקרעת
ושאלני: האמנם יש כלל להבחין בין "יודע אני" ל"אני יודע"?
אמרתי: לדעתי יש. - ומהו? אמרתי: אם אן פנה
להטעים מלה מיוחדת, אני מנסח את הכלל כך: בפתחה -
"יודע אני", ובהמשך - "...אני יודע".
התחיל העורך להתהות: ואיך תבאר לי את פתיחת
הרמב"ם "אני מאמין באמונה שלמה..."? השאלה הזאת
לחצתני אל הקיר. עניתי בנמנעם: את תגוסת חזת לא כתב

הרמב"ם. אין זה אלא קיצור עברי על פי פירושו הערבי
למשנת סנהדרין. וגם אילו כתב זאת הרמב"ם בעצמו, עדיין
הכלל שאני מציע במקומו עומד.

סטודנט צעיר הייתי, ולא הרגשתי את החוצפה שבדבריי.
אבל העורך הצטחק עליי בלגלוג קל: "רצונך לומר,
שהרמב"ם לא ידע עברית?...". לא הועילה הצטדקותי,
שלא לכך נתפונתי. אספתי את כתב-היד ויצאתי בבושת פנים.
מאז עברו כמה שנים, והמאמר נשמר בגיזתי. פרצה
מלחמת העולם, ואחריה מלחמת העצמאות, עד שהגענו
לייסוד המדינה ולהשבעתו של צבא ההגנה לישראל: "אני
נשבע בהן צדקי...". ולסיום קרא הקצין בשמי, והיה עליי
לענות אחריו: "אני נשבע! בלפי הרגשתי, ששבועת אמונים
כזו לצבא העברי אינה שומרת אמונים ללשון העברית,
ואילו הייתי חייל נאמן למסורת הלשון, היה לי לומר: הריני
נשבע! (= מוכן להישבע), או: נשבע אני! אבל דינה של
מלכות דין, ואין משנים ממטבע שטבעה המפקדה.

גם בפתיחת הכנסת הראשונה, ששודרה ברדיו, שמענו
את נוסח הנאמנות, שהצהירו הנבחרים בזו הלשון: "אני
מתחייב לשמור אמונים..."; וכשקרא היושב ראש בשמותיהם,
ועברו כולם לפניו כבנומרון, לא השמיעו אלא תשובה אחת:

1. לדוגמה: (אם) אמר "אני נשבע!", פוטרין אותו (מיד.
ואם) אמר "נשבע אני!" — — — (תוספתא סוטה ז, ד). אבל
בתלמוד הבבלי (שבועות לט): ואם אמר "הריני נשבע!", והפונה
לדייק: הריני מוכן להישבע, ועדיין אין זה נוסח השבועה עצמה.
ובעקבות הבבלי גם הרמב"ם, הלכות שבועות יא, יח.

"אני מתחייב! אני מתחייב!". ורק קול אחד בקע מכולם בשינוי
הנוסח: מתחייב אני (ובמלעיל, לסוף פסוק...) - והוא
קולו של דויד רמו ז"ל.

החלטתי אפוא, שמעתה אין להתחמק עוד מבירור:
היש להיגרר אחר הנוסחה של "אני מאמין" אם לאו? מה
ראוי לומר: "אני נשבע" או "נשבע אני"?

תשובה חותכת נמצא בכמה מובאות ברורות מן המקורות:
מעידין אנו (באיש פלוני שהוא חייב לגלות, מכות א, א);
מוסר אני (לכם איש פלוני ופלוני ש... שביעית י, ד);
נשבע אני! (תוס' סוטה ז, ד שבעות ב, בסוף); ועל כולם:
מודה אני לפניך, מודים אנחנו לך וכיו"ב. בכל אלה אם
נהפוך לומר "אני נשבע, אני מעיד, אני מודה", נמצאנו כופים
על המסורת העברית הרגלי לשון מלעז אירופי. עברי,
כשהיה פותח, לא היה אומר "אני יודע", אלא: יודע אני.

הפלל הזה יש בו סייגים וחילופים למיניהם, ולא נמנה
אותם כאן. אבל אין הדברים מסובכים יותר מדי. הרוצה
להתאמן יקרא כמה עשרות דוגמות מכל סוג, ומתוך קריאתן
יוכל להרגיל את אוזנו לסדר המלים הראוי - גם בלי שינן
פללים. רק חבל, שאין המעמיקים בלימוד הלשון עושים כן,
ויש מהם סבורים, שסדר המלים בעברית כמעט "חופשי".

-
2. יוער כאן, שבארמית הסורית הכרח הוא להסוך את
הסדר: מהימן-(א)נא; וגם בשלילה: לא מהימן-(א)נא, איוב ט, טז,
וכן לעולם. אבל בעברית יש פנים לכאן ולכאן לסי פללים
וסייגים, כמובא בהערה הקודמת ובהערה הבאה.
 3. פרטים בספרי: לשון מקרא ולשון חכמים, פרך ב, ע' 817-842.

זה מקרוב נתפרסם בכתב-עת לועזי כלל, שבעברית אפשר להקדים את המשלים הישיר לפני הנושא והפועל בשלושה אופנים:

1. הפול אני מוכר (א"ב יהושע, מול היערות, 101)
 2. כלום טובת הנאה מבקש הוא? (שמיר, מלך בשר ודם, 117)
 3. ויהודים כבר פגשתם? (ח' ברטוב, פצעי בגרות, 23)
- כלומר, אפשר לנושא לפני הנושא (1: ... אני מוכר); או להפך, נושא לפני הנושא (2: ... מבקש הוא); או שניהם בתיבה אחת (3: פגשתם).

והנה הדוגמה 2 אינה כרוח הלשון. אילו נתן משה שמיר את דעתו על הדבר, היה צריך לכתוב: כלום טובת הנאה הוא מבקש? וזאת לפי הכלל האמור בתחילת דברינו, פדוגמת: האותי הם מכעיסים? (יר' ז יט), מאיכן הם ניזונין? מזיו שכינה הם ניזונין (פסיקתא דר"כ, מהד' מנדלבוים, 110), ועוד כאלה רבות. ספק בעיניי, אם אפשר למצוא דוגמות טיפוסיות ומיסמכות מסוג 2, כלומר בסדר הפוך.

מה הביא את משה שמיר לכתוב כך במלך בשר ודם? פנראה, מה שקוראים תיקון יתר, הרצון להידמות ללשון המקורות בדרך כל שהיא, כגון לאמירות מסוג: מבקש אני - - - , חכם אתה, רוצה הוא - - - . והטעות שבחיקוי הזה - שכולן ראויות לתחילת הדיבור, כאמור, ולא להמשכו, ואין שמיר יחידי בטעות הזאת. עד היום הזה עוד יש רבים וטובים, וביותר עוסקי לשון וחובבים, מתרגמים, עורכים

4. ח' סוסר: משלים ישיר לפני הנושא והפועל, בעברית ובאנגלית. בכתב-העת הבין-לאומי לתרגומים: 13, p. 1974 (20) Babel.

ומסוגנים למיניהם, המבקשים להשתעשע בחיקויי לשון-
 חכמים, ואינם יודעים כיצד. אף יש נגררים אחר סדר האיברים
 שביידיש ובגרמנית ונתעים לחשוב, שהוא הסדר המחייב גם
 בעברית⁵.

ומה טעותו של בעל הכלל ההוא, המסתמך על הדוגמה
 ממשה שמיר? בשני דברים: א) בניסוחו הפוללני על "סדר
 המשלים בעברית" - ולא שם לבו לשאול: באיזו עברית?
 בעברית של מי? ועל סמך כמה דוגמות? מה מסורתן
 וסמכותן? ב) הניסוח שהוא פולל עם "נושא ונושא" גם את
 הפינויים: אני, אתה, הוא וכו'. ואין הדבר כן. סדרי "אני,
 אתה, הוא" וכו' אינם כסדרי כל נושא, אלא יש להם לפינויים
 כללים בפני עצמם. הרי הדגם לשם וגם לפינוי:

{ משה קיבל (את התורה). ובהמשך: (את כל התורה) קיבל משה.
 { משה מקבל (" " "): (" " " משה מקבל.
 { מקבל הוא (" " "): (" " " הוא מקבל.

כלומר, אינו דומה סדר האיברים בעבר (ובעתיד) לסדר
 האיברים בפינוי; ובסדרי הפינוי - אינו דומה הפינוי (הוא)
 לשם (משה). יש בשלוש השורות האלה צדדים שוים (כמסומן
 בצומד) וצדדים שאינם שוים; והיא תורה שצריכה לימודי.
 ומזור הדבר, שבספרי התחביר העברי עדיין אין זכר לכל
 זה, ואין הדבר נלמד. ואם רבי לא שנה, ר' חייא מניין לוז?

5. כיצד סדר נושא ונושא, לשוננו לעם סו, 105. ועוד לגרמנית:
 H. A. Gleason, An Introduction to Descriptive Linguistics,
 p. 156